

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СКУЛЬПТУРИ З АРХІТЕКТУРОЮ В ТВОРЧОСТІ ТЕОБАЛЬДА ОРКАСЕВИЧА

© Бірюльов Ю. О., 2013

Розглянено життєвий і творчий шлях львівського скульптора поч. ХХ ст. Теобальда Оркасеви́ча. Проаналізовано його монументально-декоративні та дизайнерські твори, виокремлено формально-стильові прийоми.

Ключові слова: Оркасеви́ч, скульптура, стиль, архітектурний декор, надгробок, композиція, форма.

Article covers life path and art career of Lviv sculptor Teobald Orkasiewicz. His architectonic sculptures and design works are analyzed, formal style methods are singled.

Key words: Orkasiewicz, sculpture, style, architectural décor, tombstone, composition, form.

Постановка проблеми

У скульптурі Львова перших двох десятиліть ХХ ст. велике значення має діяльність Теобальда Оркасеви́ча. Важливою та актуальною є необхідність дослідження, збереження й реставрації спадщини цього митця.

Мета статті – визначити специфіку мистецької спадщини і, зокрема, особливості взаємодії скульптури з архітектурою в творчості Теобальда Оркасеви́ча. Досягнення мети статті передбачає вирішення таких **завдань**: висвітлення життєвого і творчого шляху митця, аналіз його художньої спадщини, виокремлення сюжетно-тематичних ліній і формально-стильових прийомів у його творах.

Виклад основного матеріалу дослідження

Теобальд Оркасеви́ч (1878–1933) народився у Львові. Вчився у Львівській художньо-промисловій школі (1893–1895), вже під час навчання взяв участь у Різдвяній виставці ескізів у Львові (грудень 1893 – січень 1894) [1, 2]. Після закінчення навчання за допомогою Антона Попеля його прийняли помічником до майстерні Леонардо Марконі. У 1901–1903 рр. разом з Михайлом Паращуком асистував А. Попелю на завершальній стадії створення пам'ятника А. Міцкевичу у Львові.

У списках львівських майстрів декоративної (архітектурної) скульптури фігурує з 1911 р. [2, 56], але професійно цим видом пластики займався вже від 1895 р. Власну майстерню Оркасеви́ч мав спочатку (з 1905 р.) на вул. На Оболоні (тепер Залізнична), пізніше в будинку В. Посельта на вул. Польній (нині вул. Героїв УПА), 49.

Оркасеви́ч був одним з провідних львівських скульпторів-монументалістів першої третини ХХ ст., на львівських будинках він залишив багато своїх творів. У 1902–1906 рр. (а, вірогідно, і в наступних роках) співпрацював з архітекторами Альфредом Захаревичем, Іваном Левинським і Тадеушем Обмінським [3]. Зокрема, в 1902–1903 рр. він виконав орнаментальну ліпнину у вестибюлі й інших залах нового головного залізничного вокзалу, в 1904–1906 рр. – фігуративний і орнаментальний декор житлових будинків у стилі сецесії на вул. Ю. Захаревича (нині Архітекторська), 3–5–7, Яблоновських (тепер Ш. Руставелі), 18–20–22, Романовича (нині Саксаганського), 1 (всі – у взаємодії з А. Захаревичем), Лонцького (Брюллова), 4 (зокрема крупний мас-

карон на аттику, відомий у львівському фольклорі), Асника (академіка Богомольця), 4–6, Домагаличів (академіка Павлова), 1–4, Хмельовського (Глібова), 2, Ходкевича (І. Богуна), 5–7 (всі ці сецесійні житлові кам'яниці проектував Т. Обмінський для будівельної фірми І. Левинського).

Рис. 1. Аттик будинку на вул. генерала Чупринки, 48. 1905 р.

У 1905 р. Оркаsevич створив великий барельєф із фігурою Богоматері на аттику кам'яниці на вул. Потоцького (тепер генерала Чупринки), 48, спорудженої у модернізованому романському стилі (архітектори Альфред Захаревич і Юзеф Сосновський). Аттик тут не тільки стилістично кореспондує з мовою архітектури, він підкреслює постійну харитативну функцію об'єкта. Давніше будинок належав Українському товариству допомоги інвалідам, нинішнє призначення споруди – також лікувальний заклад.

Відомим релігійним твором Оркаsevича 1909–1910 років стала кам'яна статуя розп'ятого Христа на фасаді греко-католицької Преображенської церкви в Ярославові (тепер Підкарпатське воєводство, Польща), що добре відповідає трактованому у дусі модерну неовізантійському стилю архітектури (церкву проектував Зигмунт Добжанський) [4, 94; 5, 135].

Рис. 2. Наріжна вежа будинку на вул. Київській, 27. 1910 р.

У 1909–1914 рр. Оркаsevич активно співпрацював і з іншими львівськими архітекторами. Фасади деяких житлових кам'яниць Львова він виконав зі скульптурним оздобленням з неоромантичним зверненням до епізодів з польської історії. Наприклад, сюжети, що нагадують про Листопа-

дове повстання 1830–1831 рр. можна бачити на будинку по вул. На Байках (Київській), 27 (архітектор Станіслав Борковський, 1910): зокрема на кутовій вежі – велику алегоричну постать Польщі, прикутої ланцюгами до скелі, аттики з гербами Литви і Польщі, консолю у формі людських півфігур.

Тема повстання 1794 р. під проводом Т. Костюшка (фігурна барельєфна композиція за мотивами графіки Артура Гроттгера “Куття кос” над входом, високий аттик зі сценою “Костюшко у битві”, кам’яні атланти) звучить на фасаді будинку Шимона Малохла на вул. Кубасевича (тепер А. Горської), 5 (архітектор Александер Остен, 1913). У будівельному закладі власника цього будинку Ш. Малохла Оркасевич працював і мешкав у 1913–1927 рр.

Рис. 3. Атик кам’яниці на вул. А. Горської, 5. 1913 р.

Архітектор А. Остен, ймовірно, у 1912 р. запросив Оркасевича виконати скульптурний декор ще однієї побудованої ним кам’яниці – на вул. Жовківській (тепер Б. Хмельницького), 23 [6] – тут на фасаді збереглися три барельєфи з алегоричними фігурами, створені в імпресіоністичній, майже малярській манері. Вони значно поживляють стриманий образ будинку, запроєктованого у стилістиці пізньої, “раціональної” сецесії.

Рис. 4. Атик будинку на вул. Тарнавського, 54. 1913 р.

У 1913 р. Оркасевич оздобив вигадливий аттик пізньосецесійної прибуткової кам’яниці на вул. гетьмана Тарновського (нині генерала Тарнавського), № 54 (архітектор Ян Новорита) склад-

ною скульптурною композицією у формі триптиха. Умовно її можна назвати “Бій гладіаторів”. Заповнений повнооб’ємними статуями високий аттик є одним з найяскравіших прикладів ідеологічно-символічної ролі монументальної скульптури в оздобленні львівських споруд поч. XX ст.

Скульптурний аттик кам’яниці на вул. Тарнавського, 54, як і аттики на вул. Брюллова, 4, академіка Богомольця, 4, академіка Павлова, 2 і 3, генерала Чупринки, 48, Київській, 27 та А. Горської, 5 стає ідейно-естетичним акцентом, виділяється на фасаді, слугує розпізнавальним знаком-символом будинку, який можна бачити здалека. Це один з улюблених формальних прийомів Оркасевича. Сполучення антропоморфних мотивів (фігур і крупно виліплених облич) з рослинами, підкорення декору тектоніці фасаду допомагають гармонійному синтезу літературно-сюжетного, фігурального й орнаментального факторів формоутворення.

Низку скульптур Оркасевич створив на львівських цвинтарях. На Янівському цвинтарі найцікавішим архітектурно-художнім твором є гробниця родин Дзенцеловських і Оркасевичів на головній алеї (тут були поховані дружина, Пауліна з родини Дзенцеловських і діти самого митця). У 1914 р. скульптор встановив на ній виконану під значним впливом символізму кам’яну горельєфну композицію “Шлях у вічність” із зображенням шести людських фігур, перед якими ангел відчиняє браму смерті. Оркасевич інтерпретує тут класичний у меморіальній скульптурі сюжет руху групи людей у потойбічний світ, демонструючи ознайомлення з кенотафом ерцгерцогині Марії-Кристини у віденському костелі августинців авторства Антоніо Канові (1798–1805), пам’ятником самому А. Канові у венеційській церкві Санта Марія Глоріоза деї Фрарі (1827) і з “пам’ятником усім померлим” різця Альбера Бартоломе на паризькому цвинтарі Пер-Лашез (1899). Родинний надгробок Оркасевича має авторський підпис і дату. Раніше, у 1905–1906 рр., на цьому ж Янівському цвинтарі Оркасевич оздобив фігурою Богоматері склеп ордену босих кармеліток [3].

На Личаківському цвинтарі (поле 56) стоїть пам’ятник родини Терлецьких, який Оркасевич вирізьбив бл. 1910–1914 рр. (тут виявлено його авторський підпис). Композиція пам’ятника вирізняється експресивним вертикалізмом і стилізацією геометричних форм: на видовжений хрест спирається задуманий ангел зі спрощеними, схематично зазначеними великими крилами.

Рис. 5. Родинний склеп Оркасевича на Янівському цвинтарі. 1914 р.

Під час Першої світової війни скульптор виконав декілька невеликих станкових рельєфів – плакет, що відливались у металі і тиражувались. Серед них: “Відвоювання Львова 22 червня 1915 р.” із зображенням загону Другої австрійської армії перед львівською ратушею (1915, бронза, Національний музей у Кракові) [7, 7], портрети Тадеуша Рutowського (1916, гіпс, Львівський історичний музей) та імператора Карла I (1917, гіпс і бронза) [8, 4].

Одним з останніх творів Оркасевича був орнаментальний фриз у стилістиці пізньої сецесії, вирізьблений на п'єдесталі надгробка Владислава-Леона Гжендзельського на Личаківському цвинтарі (1925–1926) [9, 218]. Скульптор помер у Львові 15 травня 1933 р., був похований на Янівському цвинтарі в родинному гробівці.

Висновки

Проведене дослідження творчості Теобальда Оркасевича у галузях монументально-декоративної скульптури, меморіальної пластики, малоформатної скульптури й медальєрства дало змогу встановити високий якісний рівень його скульптур, виявити широкий діапазон формально-стильових пошуків. Митець віддавав перевагу стилістиці сецесії та символізму, досконало володів академічним моделюванням фігур, іноді застосовував прийоми імпресіонізму. Його скульптурам була властива гармонійна взаємодія з архітектурним простором, часом вони ставали символами споруд, наповнювались складним алегоричним, сюжетно-тематичним змістом.

1. *Dziennik Polski*. – 1893. – № 354. – 22. XII. 2. *Державний архів Львівської області*. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 3593. 3. *Orkasiewicz T. Ze sztuki // Wolne Słowo*. – 1906. – № 13. – С. 7, № 15. – *Dodatek nadzwyczajny*. 4. *Orłowicz M. Jarosław, jego przeszłość i zabytki*. – *Lwów–Warszawa*, 1921. 5. *З минулого Ярославських церков // Пам'ятки України: Історія та культура*. – 1995. – № 3. 6. *Державний архів Львівської області*. – Ф. 2. – Оп. 3. – Спр. 302. 7. *Nowości Ilustrowane*. – 1916. – № 18. 8. *Gazeta Lwowska*. – 1917. – № 38. – 17. II. 9. *Nicieja S. S. Łyczaków: Dzielnica za Styksem*. – *Wrocław–Warszawa–Kraków*, 1998.

УДК 72.03

О.Б. Білінська

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та основ архітектури

ПОРТАЛИ З ОРДЕРОМ У ТВОРЧОСТІ А. ПОПЕЛЯ

© Білінська О.Б., 2013

Класичні тенденції у творах А. Попеля найбільше проявились у порталах споруд, нішах-едікулах, фрагментах аттиків із застосуванням ордера. Композиційний аналіз схем порталів на основі проведених обмірів виявив пропорційні особливості їх побудови і вільне оперування багатим словником форм різних стилів (рідше з використанням форм середньовіччя (неороманський, неоготичний стиль), частіше – з використанням класичних мотивів (неоренесанс, необароко)).

Ключові слова: портали, композиція, особливості, неоренесанс, А. Попель, Львів.

Classic trends in the works of A. Popel are most evident in the portals, niches-aedicule's, fragments of attic with the architectural orders. The compositional analysis schemes of portals on the basis of proportional measurements showed features of their construction and manipulation of free form rich vocabulary of different styles (rarely using forms of the Middle Ages (neo-Romanesque, neo-Gothic style), more often – using classical motifs (neo-Renaissance, neo-Baroque)).

Key words: portals, composition, features, neo-Renaissance, A. Popel, Lviv.

Постановка проблеми

В оформленні скульптурним декором споруд Львова наприкінці XIX – на початку XX ст. разом з провідними архітекторами брали участь талановиті скульптори. Серед них Антон Попель –